

Regeringskansliet
Justitiedepartementet**Effektivare verktyg för att bekämpa brott av unga lagöverträdare
(betänkande SOU 2024:93)**

Mot bakgrund av de intressen som Åklagarmyndigheten har att bevaka lämnas följande yttrande.

Sammanfattning**Åklagarmyndigheten**

- tillstyrker utredningens förslag att den sammanhängande tid som unga får vara häktade innan åtal väcks förlängs till fem månader,
- ställer sig positiv till utredningens förslag att det ska bli tillåtet att använda avspärning m.m. samt förvar och kvarstad mot brottsmisstänkta under 15 år och tillstyrker förslaget att slopa kravet på särskilda skäl vid husrannsakan och kroppsvisitation,
- välkomnar utredningens förslag om biometriska underlag från barn under 15 år, men anser att registrering i biometriregistret över dömda bör utökas samt att det bör vara tillåtet att jämföra biometriska uppgifter från brottsutredningar med uppgifter i Migrationsverkets register,
- ser mycket positivt på utredningens förslag om hemliga tvångsmedel mot brottsmisstänkta under 15 år men anser att det bör gälla fler brottstyper,
- avstyrker utredningens förslag om att särskilt utpekade befattningshavare vid bl.a. Polismyndigheten ska få besluta om tillfälliga tillstånd till hemliga tvångsmedel,
- tillstyrker utredningens förslag gällande juridiskt biträde för barn, under rättelser om vissa beslut avseende unga lagöverträdare samt vissa under rättelser till Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden,
- ställer sig i huvudsak bakom förslagen om tvångsmedel inför eventuell resning men förordar att domstol beslutar i frågan.

Inledande synpunkter

Åklagarmyndigheten delar utredningens bild av att barn under 15 år som begår allvarliga brott är ett växande samhällsproblem som kräver betydligt fler verktyg för att effektivt kunna utreda dessa brott. Att barn under 15 år med dagens reglering inte omfattas av möjligheten att t.ex. använda hemliga tvångsmedel är enligt Åklagarmyndighetens uppfattning en bidragande faktor till att dessa barn anlitas för att utföra allvarliga brott i gängkriminell kontext. Det är därför mycket angeläget med en förändring av den lagstiftning som omfattas av utredningens förslag. Åklagarmyndigheten ställer sig i huvudsak bakom förslagen i de delar som gäller myndighetens verksamhet. I vissa delar har Åklagarmyndigheten synpunkter vilka redogörs för i det följande.

Kap. 8 Anhållande och häktning av barn

Åklagarmyndigheten instämmer i utredningens bedömning att det både finns behov och skäl för att barn får vara häktade i en sammanhängande tid som är längre än tre månader innan åtal väcks. Utredningens överväganden i fråga om att förlänga denna tid till fem månader framstår som väl avvägda. Vidare instämmer Åklagarmyndigheten i de överväganden och ställningstaganden som görs i förhållande till tillämpningen av kraven på synnerliga skäl för frihetsberövande av barn samt regleringen om anordnande av betryggande övervakning på grund av låg ålder.

Kap. 9 Andra tvångsmedel än hemliga mot barn under 15 år

Åklagarmyndigheten välkomnar utredningens förslag att fler tvångsmedel, såsom avspärning m.m. samt förvar och kvarstad mot brottsmisstänkta, ska få användas mot brottsmisstänkta barn under 15 år. Förslagen innebär bl.a. större möjligheter att effektivt utreda brott som begås av barn i denna ålderskategori vilket möter ett tilltagande behov i den brottsbekämpande verksamheten. Åklagarmyndigheten tillstyrker att kravet på särskilda skäl för husrannsakan och kroppsvisitation tas bort. Det kan diskuteras varför utredningen bedömer att vissa tvångsmedel ska kräva särskilda skäl och andra inte. Eftersom utredningen har gett flera exempel på vad som skulle kunna utgöra särskilda skäl bör dock den föreslagna regleringen kunna möta de behov som finns i den brottsbekämpande verksamheten. Det finns därför ingen erinran mot utformningen av de föreslagna bestämmelserna.

Kap. 11 Biometrisk information från barn under 15 år

Möjligheten att uppta och registrera biometrisk information från barn under 15 år är enligt Åklagarmyndighetens uppfattning minst lika angelägen som i för-

hållande till de barn som uppnått straffmyndighetsåldern. Åklagarmyndigheten välkomnar därför utredningens förslag att video, röstprov och handstilsprov ska få tas av barn som är under 15 år som är skäligen misstänkta för brott, om det behövs i en brottsutredning och det finns särskilda skäl. Vidare välkomnar Åklagarmyndigheten utredningens föreslag att prov för dna-analys, fingeravtryck, fotografi, video, röstprov och handstilsprov ska få tas från barn under 15 år som är skäligen misstänkta för brott i syfte att uppgifterna ska registreras i polisens biometriskt register över misstänkta. Detsamma gäller utredningens bedömning att det bör vara tillåtet att jämföra uppgifter om dna från en okänd gärningsman med uppgifter om dna från barn under 15 år i dna-baserade släktforskningsdatabaser.

När det gäller förslaget om vilka uppgifter som ska få upptas av barn som är under 15 år för registrering i biometriskt register över dömda anser Åklagarmyndigheten att regleringen även bör omfatta video, röstprov och handstilsprov. När det gäller detta ska det särskilt framhållas att återfallsrisken är hög för de unga som begår mycket allvarliga brott. Enligt Åklagarmyndighetens uppfattning har utredningen inte heller presenterat tillräckliga skäl för att just dessa underlag ska undantas från registrering i biometriskt register över dömda.

Vidare anser Åklagarmyndigheten att jämförelser av biometriska uppgifter från brottsutredningar med ansiktsbilder och fingeravtryck i Migrationsverkets register bör tillåtas även avseende barn under 15 år. Enligt förslagen i prop. 2024/25:37 ska detta vara möjligt enbart vid viss allvarlig brottslighet och tillämpas med särskild restriktivitet. Mot bakgrund av att allt fler barn under 15 år deltar i allvarlig brottslighet och intresset av att klara upp dessa brott väger tungt är det Åklagarmyndighetens uppfattning att det skulle vara proportionerligt att tillåta motsvarande jämförelser med barn som inte uppnått straffmyndighetsåldern. Åklagarmyndigheten efterfrågar därför en sådan reglering.

Kap. 13 och 14 Hemliga tvångsmedel mot barn under 15 år

I brottsutredningar

Åklagarmyndigheten ser mycket positivt på de förslag som lämnas i fråga om hemliga tvångsmedel mot brottsmisstänkta barn under 15 år. Dessa verktyg möter ett stort behov i dagens brottsutredningar. När det gäller de brottskataloger som föreslås komplettera bestämmelserna om hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation, hemlig övervakning av elektronisk kommunikation och hemlig kameraövervakning (36 g § lagen [1964:167] med särskilda

bestämmelser om unga lagöverträdare [LUL]) och hemlig dataavläsning som inte gäller rumsavlyssningsuppgifter (4 a § lagen [2020:62] om hemlig dataavläsning) är det Åklagarmyndighetens uppfattning att ytterligare några brottstyper bör läggas till. De brottstyper som bör läggas till är allmänfarlig ödeläggelse, mordbrand, grovt narkotikabrott, grov narkotikasmuggling, grov utpressning, övergrepp i rättssak, grovt brott samt försök, förberedelse och stämpling till dessa brott som är belagda med straff. Vissa av dessa brottstyper, exempelvis grovt narkotikabrott, är nära sammankopplade med den kriminella ekonomin och är en del av den grova organiserade brottslighet som barn ofta involveras i. Vidare är brottstyper som grov utpressning eller ett försök till sådant brott inte sällan ett förstadium till andra allvarliga brott som omfattas av de nu föreslagna bestämmelserna som ska möjliggöra hemliga tvångsmedel mot barn under 15 år. Ett tillägg av dessa brottstyper skulle därför kunna leda till ett ingripande från de brottsbekämpande myndigheterna i ett tidigare skede, innan allvarigare brott har begåtts. Detta är inte minst angeläget ur ett brottsförebyggande perspektiv. Beträffande allmänfarlig ödeläggelse och mordbrand är det Åklagarmyndighetens uppfattning att även dessa brottstyper bör omfattas eftersom det är fråga om mycket allvarliga brott som barn under 15 år ofta anlitas för att utföra. Därtill kan rubriceringsfrågor i förundersökningens tidiga skede medföra att de brottsbekämpande myndigheterna går miste om viktiga verktyg. Samtliga brottstyper som enligt Åklagarmyndigheten bör läggas till i brottskatalogerna har ett minimistraff om två års fängelse. Detta medför att det också finns en presumtion för att inleda en utredning enligt 31 § LUL för de aktuella brottstyperna.

Åklagarmyndighetens uppfattning är att det bör vara tillåtet att använda postkontroll även inom Polismyndighetens ansvarsområde. Även om Polismyndigheten uttryckt att det i dagsläget inte finns något tydligt behov av att använda postkontroll mot barn i den åldersgruppen anser Åklagarmyndigheten att lagstiftaren bör ha ett framåtblickande perspektiv. Med hänsyn till att barn redan i stor omfattning deltar i bl.a. narkotikabrottslighet och annan brottslighet som innebär hantering av exempelvis sprängmedel finns det, precis som Polismyndigheten påpekat, en överhängande risk att detta kommer ske i än större omfattning om tvångsmedlet inte tillåts. Frågan bör därför bli föremål för vidare beredning.

När det gäller frågan om underrättelse till enskild vill Åklagarmyndigheten uppmärksamma att när en utredning enligt 31 § LUL slutförts har den unge, vårdnadshavarna och det juridiska biträdet rätt att ta del av vad som kommit

fram vid utredningen om barnet har hörts om brottsmisstanken. Denna rätt gör sig gällande även om åklagare beslutar att inte väcka bevistalan. En straffmyndig misstänkt har inte samma rätt att ta del av förundersökningsmaterialet om förundersökningen skulle läggas ned. Utredningen har inte analyserat vad denna skillnad får för konsekvens i förhållande till regleringen om underrättelse till enskild om hemliga tvångsmedel. Detta är en fråga som enligt Åklagarmyndigheten behöver uppmärksammas och övervägas.

I underrättelseverksamhet

Åklagarmyndigheten har ingen bestämd uppfattning om utredningens förslag att det ska vara möjligt att använda hemliga tvångsmedel mot barn under 15 år i underrättelseverksamhet. Åklagarmyndigheten anser dock att det är av stor vikt att förhindra att barn utför allvarliga brott och har förståelse för de behov som Polismyndigheten redogör för. Det kan konstateras att de argument som anförs mot att tillåta en tillämpning av lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott (preventivlagen) i Polismyndighetens underrättelseverksamhet kommer att få minskad bärkraft med tiden. Det kan vidare argumenteras för att Polismyndigheten i allt större omfattning har fått samma behov som Säkerhetspolisen genom den omfattande användning av skjutvapenvåld och sprängmedel som sker i den gängkriminella miljön. Denna brottslighet drabbar också i hög grad allmänheten och kan ur den enskildes perspektiv upplevas som minst lika allvarlig som ett terrordåd. Utredningens slutsats i denna del framstår därför inte som självklar.

Kap. 15 Juridiskt biträde för barn

Åklagarmyndigheten instämmer i utredningens överväganden och ställningstaganden i fråga om juridiskt biträde och offentlig försvarare för barn. Åklagarmyndigheten välkomnar särskilt förslaget om att tingsrätterna även ska få pröva frågor om juridiskt biträde för misstänkta barn som inte har fyllt 15 år under kvällsberedskap.

Kap. 16 Tillstånd till vissa hemliga tvångsmedel knutna till person

Åklagarmyndigheten anser att det är angeläget att så långt som möjligt undvika att det uppstår informationsförluster i avlyssningen eller övervakningen när en misstänkt person exempelvis byter mobiltelefon eller telefonnummer. Utredningen ser inte som en lösning på detta att vissa hemliga tvångsmedel knyts till person. I stället för att knyta hemliga tvångsmedel till person föreslår utredningen att det införs ett förfarande som ger möjlighet för befattningshavare hos de verkställande myndigheterna att fatta tillfälliga tillstånd till hemliga tvångs-

medel. Det skulle emellertid enligt Åklagarmyndighetens uppfattning innebära ett alltför stort avsteg från den rådande ordningen kring vilka rättsliga instanser som ska pröva om det föreligger förutsättningar för användning av hemliga tvångsmedel och likaså från den grundläggande principen om åklagarens fullständiga ansvar för förundersökningen. Åklagarmyndigheten vill i sammanhanget betona vikten av åklagarens kontrollfunktion vid användning av hemliga tvångsmedel och betydelsen av att systemet hänger ihop. Vidare riskerar det föreslagna förfarandet, som innebär att den verkställande myndigheten omedelbart ska anmäla det tillfälliga tvångsmedelstillståndet till åklagare som i sin tur skyndsamt måste pröva frågan, att medföra ett oproportionerligt merarbete, särskilt under helger och kvällsberedskap. Mot bakgrund härav och med hänsyn till den redan befintliga möjligheten för åklagare att i brådskande situationer fatta interimistiska beslut om hemliga tvångsmedel, avstyrker Åklagarmyndigheten förslaget i denna del.

Kap. 17 Tvångsmedel inför eventuell resning

Åklagarmyndigheten har inga synpunkter på vilka utgångspunkter som bör gälla för användningen av tvångsmedel inför en eventuell resningsansökan. Åklagarmyndigheten ställer sig också i huvudsak bakom utredningens redovisning om behoven av att använda tvångsmedel och vilka tvångsmedel som kan vara aktuella. Åklagarmyndigheten ser emellertid inte att det föreligger behov av att kunna använda penningbeslag för att berika underlaget inför en eventuell resningsansökan och har svårt att se i vilken situation detta skulle vara aktuellt. Åklagarmyndigheten delar utredningens bedömning att samma krav som annars gäller också bör gälla för användning av tvångsmedel inför en eventuell resningsansökan.

Åklagarmyndigheten instämmer emellertid inte i utredningens bedömning att beslut om tvångsmedel i en förundersökning som återupptagits med stöd av 58 kap. 6 § rättegångsbalken normalt bör fattas av åklagare. Utredningen har angett två skäl till att inte domstol ska besluta om tvångsmedel. Det främsta skälet för detta skulle enligt utredningen vara att ett sådant beslut skulle kunna uppfattas som ett förtida ställningstagande i resningsfrågan, vilket är en slutsats som kan ifrågasättas. Domstolar beslutar idag om tvångsmedel, inte minst när det gäller hemliga tvångsmedel, utan att detta uppfattas som problematiskt. Detta löses enkelt genom att inte låta samma domare pröva resningsfrågan som har prövat frågan om tvångsmedel. Det andra skälet mot att domstol ska besluta om tvångsmedel är enligt utredningen förknippat med problem att avgöra vilken domstol som bör pröva en sådan fråga. Enligt Åklagarmyndig-

hetens uppfattning bör frågan om tvångsmedel prövas av samma domstol som ska avgöra den eventuella resningsfrågan.

Utredningen har även angett att det skulle belasta överinstanserna om dessa skulle besluta om tvångsmedel. Det kan påpekas att avgörandet NJA 2021 s. 368 är det enda ärende under i vart fall de senaste fem åren i vilket det varit aktuellt att använda tvångsmedel i ett ärende där resningsfrågan skulle prövas av Högsta domstolen. Hur vanligt det kan förväntas bli i framtiden är svårt att säkert uttala sig om, men sannolikt handlar det om högst ett ärende om året i genomsnitt för Högsta domstolen och några enstaka ärenden per år för samtliga hovrätter tillsammans. Utredningen har angett att åklagare bör besluta om tvångsmedel i resningsärenden med motiveringen att det är åklagare som leder en återupptagen förundersökning. Utredningen har dock inte närmare analyserat om detta är en bra ordning, exempelvis i förhållande till en tidigare tilltalads skydd mot en ny förundersökning om samma sak.

Om åklagare ändå ska besluta om tvångsmedel enligt utredningens förslag bör handläggningen enligt Åklagarmyndighetens uppfattning inte koncentreras till ett fåtal beslutsfattare på det sätt som utredningen föreslår. Utredningen utgår från att frågor om resning idag hanteras av ett fåtal åklagare. I själva verket är alla åklagare, även assistentåklagare, behöriga att handlägga resningsärenden om frågan om resning ska prövas av hovrätten. Det är ofta den åklagare som handlagt ärendet i den ordinarie processen som handlägger en fråga om resning. Om utredningen menar att det totalt sett är få åklagare som handlagt eller handlägger resningsärenden är detta korrekt. Skälet till detta är att antalet resningsärenden är väldigt få. Den genomsnittlige åklagaren handlägger aldrig något resningsärende, inte ens under en lång tjänstgöringstid som åklagare.

Den typ av resningsärenden där det krävs komplicerade juridiska bedömningar och användning av tvångsmedel handläggs inte sällan av erfarna seniora åklagare eller av statsåklagare med mycket hög rättslig kompetens. Dessa är väl lämpade att handlägga alla rättsliga frågor i sina egna resningsärenden. Om åklagare ska besluta bör handläggningen således enligt Åklagarmyndighetens uppfattning inte koncentreras till ett fåtal beslutsfattare på det sätt som utredningen föreslår.

Avs. 19.2 Underrättelser om vissa beslut avseende unga lagöverträdare

Åklagarmyndigheten välkomnar utredningens förslag att förändra bestämmelserna om när underrättelse ska ske vid beslut att underlåta åtal mot en ung

lagöverträdare samt att lätta upp bestämmelserna gällande underrättelse vid beslut om straffvarning. De föreslagna förändringarna kommer att modernisera och effektivisera beslutsförfarandet i förhållande till unga lagöverträdare. Åklagarmyndigheten tillstyrker förslagets utformning.

Avs. 19.3 Underrättelseskyldighet vid beslut i fråga om hemliga tvångsmedel

Åklagarmyndigheten instämmer i utredningens överväganden och bedömning att Åklagarmyndigheten istället för domstolarna bör ansvara för underrättelser till Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden när en domstol beslutat i frågor om tvångsmedel enligt 6 b § preventivlagen och 21 § lagen om hemlig data-avläsning. Förslaget innebär en mer enhetlig reglering och det finns redan etablerade rutiner för denna typ av underrättelser i Åklagarmyndighetens verksamhet.

Detta yttrande har beslutats av riksåklagaren Katarina Johansson Welin efter föredragning av kammaråklagarna Maria Franzén, Helena Ljunggren och Sara Toreskog. I den slutliga handläggningen av ärendet har också vice riksåklagaren Eva Thunegard och överåklagaren Peter Lundkvist deltagit. Rättschefen Marie-Louise Ollén, överåklagaren Mats Svensson, kammaråklagaren Anna Broomé och ämnesspecialisterna Sophia Berling och Hans Harding har medverkat i beredningen.

Katarina Johansson Welin

Maria Franzén

Helena Ljunggren

Sara Toreskog

Kopia till

Kommunikationsavdelningen

Rättschefen

Biblioteket